

ABDULLA AVLONIY: MANGU BARHAYOT

Shavkatova Shaxnoza Po‘lot qizi
Nizomiy nomidagi TDPU magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek ma‘rifatparvarligi tarixida muhim o‘rin tutgan Abdulla Avloniy ijodi va uning ma‘naviy-ma‘rifiy qarashlarining zamonaviy O‘zbekiston jamiyatidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Avloniyning asarlari, pedagogik qarashlari va ijtimoiy faoliyati orqali yosh avlodni barkamol inson qilib tarbiyalashdagi o‘rni ko‘rsatiladi. Shuningdek tarbiyaga oid Abdulla avloniyning qarashlari va ibratli fikrlari ham keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Ma‘naviy-ma‘rifiy tarbiya, ta‘lim-tarbiya, axloq, jadidchilik, milliy uyg‘onish, jamiyat, ma‘rifatparvarlik, milliy ong, qadriyat.

Kirish. Abdulla Avloniy (1878–1934) – o‘zbek ma‘rifatparvarligi tarixida alohida o‘rin tutgan alloma bo‘lib, uning ijodi va faoliyati milliy ongni uyg‘otish, ta‘lim-tarbiyani yuksaltirish va axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashda muhim rol o‘ynagan. U yaratgan asarlar va ilgari surgan g‘oyalar bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Ushbu maqolada Avloniyning ijodi va uning ma‘naviy-ma‘rifiy qarashlarining zamonaviy O‘zbekiston jamiyatidagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Avloniy yangi maktablar uchun qo‘llanma va o‘qish kitoblar yozib, nashr qildirgan (masalan, „Birinchi muallim“, 1911; „Ikkinchi muallim“, 1912; „Turkiy guliston yoxud axloq“, 1913; 4 juzd (qism) li „Adabiyot yoxud milliy she‘rlar“ to‘plami, 1909–1915; „Maktab gulistoni“, 1915; „Mardikorlar ashuvlasi“, 1917 va boshqalar). Munavvarqori, Muhammadjon Podshoxo‘jayev, Tavallo, Rustambek Yusufbekov, Nizomiddin Xo‘jayev, Shokirjon Rahimiy kabi taraqqiychilar bilan birgalikda „Nashriyot“ (1914), „Maktab“ (1916) shirkatlarini tashkil etgan. Avloniy xalq ongini oshirish uchun teatr san‘atidan ham foydalangan. U 1913-yilda „Turkiston“ nomli teatr truppasini tashkil etishda va uning ishida faol qatnashgan. 1910–1916-yillarda bir qancha sahna asarlarini tarjima qildi va o‘zi sahnalashtirdi. Avloniyning sahna asarlari Toshkent, Farg‘ona, Andijon, Qo‘qon, Xo‘jand kabi shaharlarda qo‘yilgan. Bu asarlarda XX asr boshlaridagi Turkiston hayotining keng manzaralari o‘z ifodasini topgan. Avloniy truppasida Mannon Uyg‘ur tarbiya topgan; truppa bilan Hamza, Ozarbayjon dramaturglari Uzayr Hojibekov, Ruhullo hamkorlikda bo‘lgan. Oktyabr inqilobidan keyin xalqqa va‘da qilingan erkinlikning berilmaganligi shoir ijodida tushkunlikning paydo bo‘lishiga olib keldi („Xafalik soatda“ she‘ri, 1919).

1. Avloniy asarlarining pedagogik ahamiyati

Avloniyning „Turkiy Guliston yoxud axloq“ asari nafaqat o‘z davri uchun, balki hozirgi zamon uchun ham dolzarb bo‘lib, unda axloqiy tarbiya, shaxs kamoloti va jamiyat manfaatlari uyg‘unligi haqida fikr yuritilgan. Muallif ta‘limni „hayot-mamot masalasi“ deb

atagan. Bugungi ta’lim islohotlari kontekstida bu fikrlar barqaror ijtimoiy taraqqiyot uchun zarur ilmiy asos bo’la oladi.

2. Ijtimoiy faoliyati va matbuotdagi o’rni

Avloniy tomonidan nashr etilgan “Shuhrat”, “Taraqqiy” kabi gazetalar orqali omma ongini uyg’otish, milliylik va zamonaviylik uyg’unligini targ’ib qilish harakatlari amalga oshirilgan. Bugungi media makonida yosh avlodga milliy o’zlikni singdirish, ijtimoiy ongni shakllantirishda bu tajribalar alohida ahamiyatga ega.

3. Avloniy merosining ta’lim siyosatidagi o’rni

Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan “Yangi O‘zbekiston” g’oyasida Avloniy qarashlari alohida o‘rin tutadi. 2020-yilda qabul qilingan “Ta’lim sifatini oshirish va milliy g’oya asosida tarbiya berish” siyosatida Avloniy fikrlari asosiy manbalardan biri sifatida ko‘rib chiqilmoqda.

4. Global kontekstdagi baholash

Avloniy qarashlari faqat milliy darajada emas, balki global ma’naviy-ma’rifiy tamoyillarga ham uyg’un keladi. UNESCO ekspertlari tomonidan o‘rganilgan ta’lim muammolarida Avloniy uslubi – ya’ni shaxsga yo‘naltirilgan axloqiy tarbiya – asosiy tamoyillardan biri sifatida ko‘riladi.

Xulosa

Abdulla Avloniy merosi – bu nafaqat tarixiy faktlar majmuasi, balki zamonaviy o‘zbek jamiyati uchun yo‘l ko‘rsatkich bo‘la oladigan ilmiy, pedagogik va ijtimoiy g‘oyalarning manbaidir. Uning ta’limga oid fikrlari, ma’naviy qadriyatlarga bergan yondashuvi va milliy ongni shakllantirishdagi hissi bugungi O‘zbekiston uchun ham nihoyatda muhimdir. Shu bois, Avloniy qarashlarini zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida o‘rganish va ta’lim jarayoniga integratsiya qilish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avloniy, A. (1913). Turkiy Guliston yoxud axloq. Toshkent.
2. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. (2020). Ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi.
3. UNESCO. (2019). Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO Publishing.
4. Mirziyoyev, Sh. (2020). Ta’lim sifatini oshirish va milliy g’oya asosida tarbiya berish siyosati. Toshkent.